

УДК 94(477.82)"08/15"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.33.02>

ДАВНЯ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНА ІСТОРІЯ ВОЛИНІ НА СТОРІНКАХ «ВОЛИНСЬКОГО ЩОРІЧНИКА» ЯКУБА ГОФМАНА (1930–1939 РР.)

Малеончук Галина,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України та археології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5078-4622>

У статті проаналізовано публікації, що стосуються давньої та середньовічної історії Волині на сторінках «Волинського щорічника» (*Rocznik Wołyński*). Із 1930 по 1939 р. було надруковано вісім томів часопису, редактором якого став відомий польський краєзнавець, етнолог, організатор досліджень з історії та історичної бібліографії Якуб Гофман. Часопис засновано за підтримки Волинського окружного управління Польського товариства вчителів загальних шкіл та призначався, передусім, для опрацювання вчителями Волинського воєводства.

Давній та середньовічній історії Волині присвячено чотирнадцять досліджень, це трохи більше п'ятнадцяти відсотків матеріалу, опублікованого у «Волинському щорічнику» впродовж 1930-х років. У запропонованій статті розглянуто проблематику опублікованих статей: археологія, історія Русі та Волинсько-Галицької держави, становище волинських земель у складі Великого Князівства Литовського та Речі Посполитої. Окремими групами досліджень є аналіз документальних джерел та картографії, висвітлення історії окремих архітектурних пам'яток (фундаменти церкви над річкою Лугою, Успенський собор, Василівська ротонда у Володимирі, монастирі францисканців у Корці та Межирічах Острозьких), історії релігійних процесів у Волинському регіоні в добу Середньовіччя. Зокрема, огляд історії протестантизму на Волині у XVI–XVII ст. Александра Коссовського та дослідження з історії Православної церкви на Волині 992–1596 рр. К. Ходиніцькі, у тексті яких особливу увагу звернено на полеміку довкола прийняття Берестейської унії, яка була активною серед волинян. Представлено основні тези цих статей, джерела їх написання. Автори текстів походили з Кракова, Варшави, Гданська, Любліна, Торуня, Львова.

Ключові слова: давня та середньовічна історія Волині, «Волинський щорічник», Якуб Гофман, міжвоєнний період.

Maleonchuk Halyna. Ancient and medieval history of Volyn in the pages of Jakub Gofman's 'Volyn Yearbook' (1930–1939)

The article analyses publications related to the ancient and medieval history of Volyn, featured on the pages of the «Volyn Yearbook» (*Rocznik Wołyński*). Between 1930 and 1939, eight volumes of the magazine were published, edited by the renowned Polish local historian, ethnologist, and organizer of research on history and historical bibliography, Jakub Hoffman. The magazine was founded with the support of the Volyn District Office of the Polish Society of General School Teachers, and was primarily intended for teachers of the Volyn Voivodeship.

Fourteen studies focus on the ancient and medieval history of Volyn, making up just over fifteen percent of the material published in the «Volyn Yearbook» during the 1930s. The articles address various topics, including archaeology, the history of Rus', the Volyn-Galician state, and the status of the Volyn lands within the Grand Duchy of Lithuania and the Polish-Lithuanian Commonwealth. Separate groups of research are the analysis of documentary sources and cartography, highlighting the history of individual architectural monuments (foundations of the church over the Luha River, the Dormition Cathedral, the St. Basil Church-rotunda in Volodymyr; Franciscan monasteries in Korets and Mezhyrichy Ostrozki), the history of religious processes in the Volyn region in the Middle Ages. In particular, a review of the history of Protestantism in Volyn in the 16th–17th centuries by Alexander Kossovsky and research on the history of the Orthodox Church in Volyn between 992 and 1596 by K. Khodynitsky, in the text of which special attention is paid to the controversy surrounding the adoption of the Union of Brest, which was active among Volyn residents. The main theses of these articles, and the sources for their writing, are presented. The authors of the texts were Poles from Kraków, Warsaw, Gdansk, Lublin, Toruń, and Lviv.

Key words: ancient and medieval history of Volyn, «Volyn Yearbook», Jakub Hoffman, interwar period.

«Волинський щорічник» (*Rocznik Wołyński*) є восьмитомним науковим виданням, що друкувалося у Рівному у 1930-х роках за підтримки Волинського окружного управління Польського товариства вчителів загальних шкіл, оскільки першочерговими читачами часопису мали стати вчителі Волинського воєводства.

Метою нашого дослідження є аналіз тематики давньої та середньовічної історії Волині на сторінках «Волинського щорічника». У восьми виданих томах було опубліковано 14 таких статей, дев'ятий том планували видати у 1940 р., однак через Другу світову війну цього не сталося.

Аналіз «Волинського щорічника» не знайшов належного відображення в науковій літературі. Зокрема, дослідників не зацікавила тематика давньої та середньовічної історії Волині. Однак те, як представлена у часописі тема польських повстань, писав І. Ярмошик [5], а постать редактора «Волинського щорічника» – Якуба Гофмана стала предметом дослідження таких учених, як В. Бусленко [1], В. Добровичинська та В. Мартинюк [3], М. Ковальський [4], А. Мілевська-Млинник [12].

Ініціатором заснування «Волинського щорічника» став Якуб Гофман, історик, етнограф, освітянин, посол до сейму Польщі у 1935–1938 рр. З ініціативи Польської академії наук він організував волинський комітет «Польського біографічного словника» і з 1932 р. був його секретарем (склав картотеку 18 тис осіб, яка, ймовірно, була втрачена під час війни), брав активну участь у роботі регіональних відділень «Польського географічного словника» та Комісії з охорони пам'яток. Я. Гофман також сприяв створенню у 1935 р. Волинського товариства приятелів наук, що ставила собі за мету поширення знань, підтримку та проведення різноманітних досліджень, що стосувалися Волині. Програмові завдання реалізовувалися шляхом організації наукових засідань, підтримки музеїв, архівів і бібліотек. Я. Гофман вів активну суспільно-політичну діяльність. Він керував роботою місцевого відділення Союзу легіонерів та Обласного стрілецького союзу в Рівному, був членом Міського громадського економічного комітету, Повітового комітету фізичного виховання та військової підготовки, а також Регіонального комітету фізичного виховання та військової підготовки [12, с. 147–148].

Працюючи у Рівному з 1923 р., він також досліджував історію регіону. Результати своїх досліджень публікував у своєму часописі. У 1931 р. в організованій при редакції регіональній майстерні він розпочав збір матеріалів для бібліографії Волині. Я. Гофман писав, що сміливо може назвати «Волинський щорічник» своїм дітищем. І це правда, адже він був його ініціатором, редактором і видавцем. Створюючи часопис, він керувався ідеєю надати місцевим учителям інформацію про Волинь, необхідну для реалізації шкільної програми. Її обсяг охоплював розділи про релігію (історію релігійних груп та окремих церков), статистику, економіку та господарство, шкільництво та освіту, діяльність Кременецького ліцею, геологію, археологію, етнографію, ботаніку, мистецтво, літературу, історію, географію, видані документи та бібліографію. «Волинський щорічник» зміг залучити до співпраці вчених різних спеціальностей, є надзвичайно багатим джерелом інформації про природу, історію та культуру Волинської землі та її мешканців [12, с. 147–148].

«Волинський щорічник» підтримував контакти з Науковим товариством імені Тараса Шевченка, Українським науковим інститутом імені Петра Могили у Варшаві, з Білоруським музеєм та Єврейським науковим інститутом у Вільнюсі, які надсилали свої публікації. Обмін виданнями також здійснювався з німецьким Інститутом Східної Європи у Вроцлаві, Литвою та Фінляндією [12, с. 147–148].

Перший том «Волинського щорічника» вийшов навесні 1930 р. і включав вісім статей, які були присвячені географії, природі, традиційно-побутовій культурі краю. Авторами текстів стали поляки з Кракова, Варшави, Гданська, Любліна, Торуня, Львова. Доповненням тому стали карти Волинського воєводства, розроблені дирекцією громадських робіт у Луцьку, книгарнею «Орбіс» у Кракові та видавництвом «Атлас» у Львові [15].

У наступних томах уже публікувалися статті, присвячені давній та середньовічній історії Волині. Їх умовно можна згрупувати у такі тематичні групи: дослідження з археології, історії Русі та держави Романовичів, про Волинь у складі Великого князівства Литовського та Речі Посполитої, статті, присвячені окремим пам'яткам, аналізу документів та карт, історіографії, окремо публікувалися наукові розвідки з історії релігійних процесів на Волині.

Статтю Людвіка Савицького присвячено питанням давньої історії Волині. На основі власних досліджень 1920-х років на Волині, автор охарактеризував знахідки доби палеоліту (крем'яні вироби), а також опублікував їхні фото із сіл Городок та Куличівка [1].

Дослідження Романа Якимовича порушує питання походження Болеслава Хороброго на Київ на початку XII ст. У світлі археології автор розглядає Волинь як особливе територіальне, політичне та культурне явище на межі контактів та взаємовпливів східних і західних слов'ян. Р. Якимович дослідив також топографію Волині, стан племінних стосунків на момент Київського походу, поселення на Волині у X–XII ст., окремо автор вивчав міста Волині. У згаданій статті детально проаналізовано культуру середньовічної Волині на основі виявлених археологічних пам'яток (поховання та їхній інвентар). Автор звертає увагу на зовнішні впливи на розвиток культури на території Волині і відзначає слабкі впливи Києва, Скандинавії і, навпаки, надає значення західноєвропейським, зокрема з боку Польщі. На основі літописних джерел Р. Якимович презентує чотири групи комунікаційних шляхів між Руссю та Польщею, а також реконструює шлях Болеслава з Польщі до Києва. Стаття доповнена зображеннями археологічних знахідок та картою середньовічних поселень на Волині [9].

У статті Боніслава Влодарського досліджено Волинь у часи правління Рюриковичів, Романовичів та Юрія-Болеслава Тройденовича. На основі руських літописів та польських хронік проаналізовано політичну ситуацію на Волині починаючи з X ст., міжкнязівську боротьбу в період Русі та Галицько-Волинської держави, польські та угорські впливи на цю територію. Б. Влодарський констатує, що Юрій II Болеслав Тройденович прийшов до влади на Волині та Галичині за підтримки польського короля Владислава Локетка та через підтримку католиків та іноземних колоністів мав неприхильність від бояр і був ними ж отруєний 1340 р. [21]. Нині причини смерті Юрія II інтерпретуються інакше, з акцентом на самостійну політику князя та інтереси Казимира III в Галичині [2].

Дослідження Станіслава Заячківського мало назву «Волинь під пануванням Литви». У статті йшлося про період боротьби за галицько-волинську спадщину після 1340 р. і до 1569 р., коли волинські землі з містами Луцьк, Володимир, Кременець опинилися у складі Речі Посполитої. Детально описано боротьбу між королем Польщі Казимиром та Любартом, одним із синів Великого литовського князя Гедиміна, що став волинським князем 1340 р. Наступна частина дослідження висвітлює успішні спроби короля Польщі Владислава-Ягайла та його двоюрідного брата литовського князя Вітовта закріпитися на Волині та забрати луцькі та володимирські землі у сина Любарта – Федора. У результаті Острівської угоди 1392 р. Вітовта було визнано Великим князем Литовським, але васалом Ягайла. Згадав автор і про з'їзд європейських монархів у Луцьку 1429 р., однак лише в контексті ініціативи коронування Вітовта. Далі він описав події, які називав «повстанням Свидригайла», коли розпочалася боротьба між братом Вітовта – Сигізмундом та братом Ягайла – Свидригайлом за землі Великого Князівства Литовського. За результатами цієї боротьби Свидригайло правив на Волині з 1440 по 1452 р. Після цього Волинське князівство було ліквідоване, а його землі стали частиною Великого Князівства Литовського. С. Заячківський висвітлює також становище Волині у другій половині XIV–XVI ст.: кордони, управління, економічне життя, соціальну структуру. Публікація завершується схвальною тезою про інкорпорацію Волині Польщею напередодні Люблінської унії 1569 р. Автор використовував для написання статті роботи переважно польських авторів, але відзначимо, що серед використаної літератури є «Історія України-Руси» Михайла Грушевського [22].

Стаття Владислава Томкевича продовжує історію Волині до 1795 р. Автор розпочав свою наукову розвідку з причин Люблінської унії – зовнішня загроза з боку Московської держави та спільна боротьба проти неї поляків та литовців. Продовжив детальним аналізом королівського привілею Сигізмунда Августа про «повернення» Волині до Польського королівства від травня 1569 р., акцентуючи увагу на зрівнянні в правах волинської та коронної шляхти та їх лояльності до Польщі. Автор виокремив мовне питання, наголошуючи, що з часом польська мова почала витіснити руську з офіційного користування. В. Томкевич указує, що тиску з боку влади у цьому питанні не було. Зокрема, волинська шляхта сама почала користуватися польською мовою, наприклад у своїх інструкціях на сейм, і для того, аби вести справи з представниками інших воєводств держави. Наступні сторінки статті присвячено релігійним питанням, процесам реформації, дискусіям навколо укладання Берестейської унії 1596 р., ролі у цих процесах православних братств та козацтва [19].

Казимир Левицький у сьомому томі «Волинського щорічника» дослідив роль князів Острозьких на службі Польської держави, їхній внесок у розвиток Волині, а також політичний, економічний та культурний вплив у Речі Посполитій. Історію цього роду автор розпочинає із середини XIV ст. Він детально аналізує військові звичаї та політичну діяльність Костянтина Івановича Острозького та його сина Василя Костянтина Острозького [11].

Окрему групу статей у «Волинському щорічнику» присвячено пам'яткам архітектури. Зокрема, у другому томі вміщено дослідження Міхала Валіцького про середньовічні церкви Володимира. Ідеться тут про фундаменти церкви над річкою Лугою та Успенський собор (обидві датовано XII ст.) та Василівську ротонду кінця XII ст. [20]. Т. Соболевський дослідив історію монастиря францисканців у Корці [18]. Про францисканський монастир у Межиричах Острозьких ідеться у дослідженні Казимира Молендського. Він характеризує місто, його оборонні функції, церкву Святої Трійці, житлові будівлі при монастирі, описує їх архітектуру, внутрішнє оздоблення і подає тогочасні фото [13].

На початку другого тому було вміщено лист від волинського воєводи Генрика Юзевського щодо виявлення та фотофіксації пам'яток історії та культури Волині всіма її громадянами, що свідчить про підтримку владою ідеї розвитку «Волинського щорічника» та бажання зберегти історичну спадщину волинян [16].

На сторінках «Волинського щорічника» Я. Гофман публікував також документи, зокрема «Хроніку парафіяльного костелу в Острозі» 1622 р., оригінал якої було віднайдено у Кракові, а копію Я. Гофман отримав від Казимира Кардашевича, котра була зроблена 1894 р. Станіславом Кардашевичем. Текст

містить описи пам'яток, вулиць, будинків Острога [8]. Про збірники документів до історії Волині йшлося у статті Фелікса Похорецького, зокрема про Волинську метрику, трибунальські акти, волинські земські та гродські акти [14].

Кароль Бучек став автором статті про Волинь на давніх картах XV–XVIII ст. У дослідженні згадано, що перше місто Волині на європейських картах – це Володимир, який позначений на атласі 1351 р. На карті XV ст., створеній Миколою Кузанським, є ще три міста Волині – Луцьк, Остріг та Збараж, однак їх локація помилкова – безпосереднє сусідство із Північним Причорномор'ям. К. Бучек додає ілюстрації карти Польщі та Угорщини Себастьяна Мюнстера 1540 року, карти Європи 1542 р. Джакомо Гастальді, карту Польщі Вацлава Гродецького 1557 р., а також аналізує дані щодо розташування на них міст і річок Волині. Важливим доповненням до публікації є таблиці згаданих населених пунктів на семи картах XVI ст. [6].

Цікавим було рішенням Я. Гофмана опублікувати наприкінці 2–6-го, а також 8-го томів списки публікацій із короткими анотаціями до них із різних сфер життя Волині, у тому числі з історії, археології, етнографії, антропології та ін. [16].

У третьому томі вміщено огляд історії протестантизму на Волині у XVI–XVII ст. Александра Косовського. Автор стверджував, що релігійні питання залежали від великих землевласників – родин Острозьких, Збараських, Сангушків, Чарторийських, Корецьких, Радзивілів. Особливу роль у поширенні аріанства А. Косовський приписує Андрію Курбському, прихильності до кальвіністських ідей – Костянтину Острозькому. У статті детально описано полеміку навколо укладання Берестейської унії 1596 р., у якій узяли участь К. Острозький, Іпатій Потій, Гедеон Балабан, Михайло Копистенський. Історію протестантських громад Волині теж досліджено А. Косовським, зокрема у Бабині, Берестечку, Гощі, Галичанах, Іваничах, Киселині та ін. [10].

Ще одну статтю присвячено релігійним процесам на Волині – дослідження з історії православної церкви на Волині 992–1596 рр. К. Ходиницького. Автор вибрав цю тему через те, що у XVI ст. на Волині мало місце найбільше протистояння між прихильниками та опонентами щодо укладання Берестейської унії. У статті детально описано появу християнства на території Волині з часів Володимира Святославовича, організацію Католицької та Православної церков у період правління перших представників династії Ягеллонів у Польщі на українських землях, що входили до її складу, міжконфесійні відносини у XV–XVI ст., де автор звертає увагу на окатоличення родів Острозьких, Гольшанських і, звісно, роль Волині у прийнятті унії [7].

Отже, «Волинський щорічник» – це багатотомне видання з ґрунтовними дослідженнями з географії, етнографії, історії та культури Волині. Вагоме місце на його сторінках має тематика давньої та середньовічної історії. Ці дослідження здійснені на основі власних археологічних розкопок авторів, опрацювань архівних джерел та наявної станом на 1930-ті роки історіографії. Ці роботи й сьогодні не втратили своєї актуальності та можуть бути корисними сучасним історикам та краєзнавцям.

Література:

1. Бусленко В.В. Якоб Гофман – посол до сейму. Роде наш красний... *Волинь у долях краян і людських документах*. Луцьк : Вежа, 1996. Т. 2. С. 272–273.
2. Войтович Л. Князь Юрій-Болеслав Тройденович: ескіз портрета. *Княжа доба: історія і культура* / відп. ред. В. Александрович. Львів, 2011. Вип. 5. С. 209–220.
3. Добровичська В., Мартинюк В. Волинські сторінки діяльності польської родини Якуба і Ядвіги Гофман (1921–1939). *Слов'янський вісник*. 2004. Вип. 4. С. 57–64.
4. Ковальський М. Гофман Якуб. *Острозька академія: історія та сучасність культурно-освітнього осередку* / гол. ред. І. Пасічник. Вид. 3-є, доп. і перероб. Острог : Острозька академія, 2019. С. 147–148.
5. Ярмошик І. Листопадове (1830–1831) та січневе (1863) польські повстання проти царизму на сторінках часопису «Rocznik Wołyński» (1930-ті рр.). *Мандрівець*. 2010. № 1. С. 24–27.
6. Buczek K. Wołyń w dawnej kartografii (Wiek XV–XVIII). *Rocznik Wołyński wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1935. T. 4. S. 1–37.
7. Chodynicki K. Z dziejów prawosławia na Wołyniu (992–1596). *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1937. T. 5–6. S. 53–106.
8. Hoffman J. Akta kościoła farnego ostrogskiego od 1622 r., co waż niejsze wydał. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 192–214.
9. Jakimowicz R. Szlak wyprawy kijowskiej Bolesława Chrobrego w świetle archeologii. (Próba ujęcia zagadnień wczesnohistorycznych Wołynia). *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku*

- Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 10–104.
10. Kossowski A. Zarys dziejów protestantyzmu na Wołyniu w XVI–XVII w. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 233–296.
 11. Lewicki K.Ks. Ostrogscy w służbie Rzeczypospolitej. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1938. T. 7. S. 1–70.
 12. Milewska-Młynik A. Jakub Hoffman – Wołyniak z wyboru, społecznik z powołania. *Wrocławskie Studia Wschodnie*. 14 (2010). 2012. S. 141–167.
 13. Molendziński K. Klasztor pofranciszkański w Międzyrzeczu Ostrońskim. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Chodyncki Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1935. T. 4. S. 102–135.
 14. Pohorecki F. Kilka uwag o dyplomach i aktach wołyńskich. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1938. T. 7. S. 71–87.
 15. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1930. T. 1. 164 s.
 16. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1931. T. 2. 584 s.
 17. Sawicki L. Z zagadnień prehistorii dypluwalnej Wołynia. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 1–9.
 18. Sobolewski T. ks. Z dziejów klasztoru franciszkańskiego w Korcu. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 215–232.
 19. Tomkiewicz W. Wołyń w Koronie (1569–1795). *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1931. T. 2. S. 26–66.
 20. Walicki M. Średniowieczne cerkwie Włodzimierza. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1931. T. 2. S. 371–383.
 21. Włodarski B. Wołyń pod rządami Rurykowiczów i Bolesława Jerzego Trojdenowicza. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1934. T. 3. S. 105–148.
 22. Zajączkowski S. Wołyń pod panowaniem Litwy. *Rocznik Wołyński: wydawany staraniem Wołyńskiego Zarządu Okręgowego Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych* / pod red. J. Hoffmana. Równe: Nakład Wołyńskiego Zarządu okręgowego związku polskiego nauczycielstwa szkół powszechnych, 1931. T. 2. S. 1–25.

Дата першого надходження рукопису до видання: 25.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 23.09.2025

Дата публікації: 28.11.2025